

געדה כרתית *Teucrium creticum* פורחת בבתה הים

תיכונית (ספטמבר 2018)

כתבה: ערגה אלוני.

געדה כרתית *Teucrium creticum* (שפתניים) היא בן-שיח נפוץ בחבל הים תיכוני שגובהו כ-1 מ'. לצמח גבעולים זקופים צפופים. רובם מעוצים הצמיחה הצעירה רכה. במישוש, ניתן להרגיש שהגבעול אינו גלילי, כי אם בעל ארבע מקצועות. גבעול כזה מכונה גבעול מרובע והוא אופייני לרוב בני משפחת השפתניים. פרקי הגבעול דקים וארוכים. כדי להגן על הצמח מהתייבשות בעיקר בעונה החרבה, הגבעולים העלים וגביע הפרח מצוידים בכסות מכסיפה המגינה מפני קרינה ומקטינה את איבוד המים מגוף הצמח. העלים נגדיים, מוארכים שפתם תמימה. לעיתים קרובות בבסיסם מצויה קבוצת עלים נוספת המסודרת בדור. העורק המרכזי של העלה, שקוע. שולי העלה מעט קמורים לאחור. פניו ירוקים, צדו התחתון כסוף. בניגוד לרבים מקרוביו העלה חסר שמן אתרי ריחני.

געדה כרתית

מימין - הצמח - שיח מסועף. צילמה: ערגה אלוני ©

משמאל - גבעול ותפרחת. צילמה: שרה גולד ©, באדיבות אתר צמח השדה

פרחי הגעדה הכרתית דו-מיניים, מסודרים צפופים נגדית על ציר תפרחת מוארכת זקופה. כל פרח על עוקץ קצר. גביע הפרח דמוי פעמון כסוף, המסתיים ב- 5 שיניים שוות ובמרכז כל שן בולט עורק, סה"כ על הגביע 10-11 עורקים. צבע כותרת הפרח ורוד חיוור עד כהה. הפרח בנוי משתי שפות שונות צורה. השפה העליונה קצרה כמעט בלתי נראית. בשפה התחתונה של הכותרת 5 אונות. בצינור הכותרת גבנון דמוי דרבן קצר שם נאגר צוף. האונה האמצעית של השפה התחתונה היא הארוכה והבולטת בפרח אורכה 15 מ"מ. צורתה קעורה, והיא משמשת מקום נחיתה לדבורים מאביקים. האונות האחרות מאורכות וקצרות. 4 אבקנים גבוהים, בלתי שווים בארכם בולטים חשופים מהכותרת. הזירים לבנים נטויים, הצלקת ניצבת לזיר בנויה משתי לשכות מעוגלות. עמוד העלי לבן, קצהו מפוצל לשתי צלקות. השחלה עילית מחולקת ל-4 אונות. לאחר הפריחה הכותרת נושרת והגביע לא מתרחב עם חניטת הפרי. הפרי אגוזית. הפרח חסר ריח, אך הוא מציע גמול מכובד של צוף ואבקה למאביקי הפרחים בעיקר לדבורים. מיני דבורים שונות מבקרות את הצמח, ביניהם גם בומבוס האדמה.

געדה כרתית - פרחים. צילמה: ערגה אלוני ©

געדה כרתית גדלה בבתות ובגריגות של האזור הים תיכוני, בעיקר על רנדזינה שהתפתחה מקרטון, וגם על סלעי חוואר וקרטון חווארי. הצמח גדל בשרון, בגליל העליון והתחתון, בכרמל בגלבוע, בשומרון בשפלה ובהרי יהודה. תפוצתו העולמית של הצמח היא מזרח ים תיכונית. הצמח מומלץ ביותר בארץ לגינון. גידולו מהיר, צריכת המים שלו אינה גבוהה, הוא עמיד בקרקעות גירניות וסובל קרינה מלאה. כמו כן הצמח משמש מקור מזון לדבורים בעונה בה מצאי הפרחים מוגבל.

הצמח מוכר כצמח מרפא כבר מימי יוון העתיקה. למרות שאינו משתייך למינים בעלי שמן אתרי בעל ריח, הצמח מכיל שמן המורכב מחומרים שונים. במיצוי העלים הפרחים הפרי והגבעול בקפריסין, זהו כ-34 חומרים שונים. עיקר החומרים שמוצו מהפרח העלים והפרי הם: בטה קריופילן (22% $\text{C}_{15}\text{H}_{24}$ Beta caryophyllen, קריופילן (Caryophyllen) 15.7% $\text{C}_{15}\text{H}_{24}\text{O}$ oxide, תרכובות המיוצרות גם בצמחים כמו ציפורן, קנביס ורוזמרין. המשמשים כחומרים מרגיעים ובעיקר נעשה בהם שימוש לצרכים קוסמטיים. ספטולנול ($\text{C}_{10}\text{H}_{18}\text{O}$, Spathulenol) 14.2%, ולינולול ($\text{C}_{10}\text{H}_{18}\text{O}$, Linalool, כ-10.6%). לינולול הוא חומר טרפני המצוי במינים רבים ממשפחת השפתניים, ומוכרים יותר מ-200 צמחים המכילים חומר זה. משמש גם הוא כמרכיב בחומרים דטרגנטים ובמוצרי קוסמטיקה שונים.

בישראל גדלים 14 מינים בסוג געדה, שואפיינית לו הכותרת החד-שפתנית (5 אונות הכותרת יוצרות את השפה התחתונה). בעולם גדלים 250 מינים בתפוצה קוסמופוליטית, 50 מתוכם באגן הים התיכון.

בר-שי נ שמידע א ובלוך ג 2013 השפעת דבורים ממין בומבוס האדמה על אוכלוסיות הצמחים והדבורים בהרי יהודה. אקולוגיה וסביבה 4, 283-284.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991: המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

Flora of cyprus : www.flora-of-cyprus.eu

Flora of greece: [www: portal.cybertaxonomy.org/flora greece](http://www.portal.cybertaxonomy.org/flora_greece)

Volentini G Bellomario B and Arnold N 1997 Essential oil of *Teucrium creticum* L. from Cyprus Jour. of essential oil reserch 9: 6, pp 642-652.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2018 געדה כרתית *Teucrium creticum* פורחת בבתה הים תיכונית (ספטמבר 2018), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 5.
[/https://www.kalanit.org.il/teucrium-creticum-9-18](https://www.kalanit.org.il/teucrium-creticum-9-18)

עוד בכלנית על מיני געדה בישראל

[געדת הביצות - צמח אדום הפורח בביצות, גדות נחלים ותעלות \(יולי 2018\)](#)

[געדת הסלעים - סיון תשע"ו](#)